

Dr. Mackeprangs klare, lille bog giver en nøgtern oversigt over, hvad vi ved og ikke ved. Om de jyske granitkirker ytrer han sig med meget forbehold, han siger kun, at ornamentikken i nogle tilfælde viser mod normannisk kunst (s. 30). Lundberg slaar derimod fast, at den jyske kvaderkirke som type er normannisk. Den gode hugstensteknik genfindes i Normandiet, og rumudformningen med den snævre korbue er engelsk. Her i landet vil man nok helst lade spørgsmaalet aabent til *Danmarks Kirker* er mere fremskredet.

I sit forord siger Lundberg, at han regner sig for elev af Roosval. Sammenligner man *Byggnadskonsten* med *Den baltiska nordens kyrkor* er forskellen dog mere iøjnefaldende end ligheden. »Lærens« bog er den sikreste, klar i sin begrænsning: geografisk: Østersøomraadet (underforstaaet særlig med hensyn til Sverige), stofmæssigt: kirkearkitekturen og metodisk: hovedformernes udvikling. Det er en bog, der ikke kan undværes. Heroverfor virker Lundbergs bog urolig. Men hvad han savner i uddybelse og sikkerhed, har han til gengæld i det nye stof: landsbykirkerne, den profane arkitektur og byplanerne og i de nye etnologisk- og kulturhistoriskprægede synspunkter.

Byggnadskonsten i Sverige under medeltiden er en rig og fantasifuld bog, der er tegnet med brede strøg, angribelig paa mange omraader — her maa de svenske fagarkæologer sætte ind — men skrevet ud fra synspunkter, der er fulde af perspektiver og frugtbar for historikeren.

Hans Lassen.

Indenfor 16 og 17. aarh.s talrige rejsebeskrivelser — i reglen i form af dagbøger og journaler — indtager *Johan Albrecht von Mandelslos Journal und Observation (1637—1640)* udg. af Margrete Refslund-Klemann (Kbh. 1942, 233 Sider) en særstilling. Den er forfattet paa et senere tidspunkt end de i Hakluyts og Purchas' samlinger trykte, og dens forfatter tilhører ikke de nationer, der var de førende i tidens oversøiske handelsforetagender. Albrecht v. Mandelslo var en nordtysk adelsmand, der allerede som dreng var kommet i den gottorpske hertugs tjeneste. Da hertugen 1633, for at gøre et forsøg paa at faa del i den rige østasiatiske handel, sendte et gesandtskab til Moskva og Ispahan for at søge en handelsforbindelse etableret med Persien og Indien over land — ad de ældgamle karavaneveje, som ogsaa det engelske »Russian and Muscovy Company« gennem en aarrække havde benyttet — var Mandelslo medlem af delegationen. Efter forhandlingernes afslutning 1637 fortsatte han, der ikke havde faaet

sin rejselyst mættet, alene ned gennem Persien til Bender Abbas ved den persiske bugts munding og derfra med skib til Surat i Indien. Her opholdt han sig gennem mange maaneder, indtil han fik skibsforbindelse til London med et af det engelsk-ostindiske kompagnis skibe.

Foruden om rejseforhold, der ikke synes at have adskilt sig synderligt fra de bekvemmeligheder en rejsende i disse egne selv i moderne tider, indtil vejanlæg, biler og jernbaner i de sidste decennier ganske har revolutioneret disse forhold, har maattet lade sig nøje med, og skildringer af den indfødte befolkning, kaster Mandelslos journal lys over de hollandske og engelske ostindiske kompagniers handel baade i Indien og Persien. Det skal ikke nægtes, at der vistes Mandelslo størst gæstfrihed fra engelsk side. Han boede gennem mange maaneder i den engelske residens i Surat, og de engelske købmænds stilfulde maadeholdne levevis har ganske aabenbart konveneret den holstenske hertugs hofmand godt. Det fremgaar klart af Mandelslos skildring, at Hollændernes levevis var en langt tarveligere. Man faar ikke herigennem indtryk af Hollænderne som den rige handelsnation, saaledes som man i almindelighed forestiller sig dem. Deres store handelssukses maa saaledes nok delvis tilskrives lavere omkostninger; men ogsaa den ret haardhændede maade, de gennemførte deres handel paa. Naar det gjaldt bevæbnet eskorte for deres handelskaravaner sparede Hollænderne ikke, medens Englænderne i det længste, selv i Indien, foretrak at optræde som fredelige handelsmænd uden aspirationer om magtudøvelse.

Mandelslo døde allerede 1644 og har vel næppe selv syslet med tanker om at offentliggøre sin rejsejournal, men hans manuskript kom derefter i hans rejsefælle fra Moskva- og Persienforhandlingerne Adam Olearius' hænder, der allerede 1645 udgav den i forkortet form og 1647 optog den i sin egen store rejsebeskrivelse »Beschreibung der Newen Orientalischen Reise«, og endelig 1658 udsendte den i uforkortet, men ganske vist ogsaa stærkt udvidet form, idet Olearius, som udgiveren skriver, behandlede sit forlæg med stor frihed og uden betænkning foretog datoændringer, kapitelinddeling, samt indskød udførlige beskrivelser af steder som Ceylon, Kap det Gode Haab og St. Helena etc., der blot nævnes af Mandelslo. Den berømte Indienhistoriker Vincent A. Smith har i en artikel fra 1915 (Journ. of the Asiat. Soc.) søgt at udskille de originale dele af journalen, men da originalmanuskriptet var ham ubekendt, kunde det kun delvis lykkes for ham.

Den nu foreliggende første fyldestgørende udgave af Mandelslos Morgenländische Reisebeschreibung er besørget efter det hidtil

ukendte originalmanuskript (der opbevares i det preussiske statsbibliotek) af Margrete Refslund-Klemann efter opfordring fra dansk side og paa dansk bekostning. Fru Refslund-Klemann har vist stor omhu ved udgivelsen, og den med smuk sats trykte bog skulde, naar fredeligere forhold indtræder, kunde gøre regning paa en lige saa vid læsekreds som genoptrykket af Purchas his Pilgrims.

Astrid Friis.

Professor i Historie ved Universitetet i Budapest Stephan Hajnal (Ungarsk: Hajnal Istvan) har begyndt Udsendelsen af en Skriftrække: *Schriftlichkeit und intellektuelle Schichtung — Beiträge zur europäischen Entwicklungsgeschichte*. Ud fra den rigtige Erkendelse, at den europæiske Skrift er et karakteristisk strukturelt Led i det fælleseuropæiske Kulturliv, er det Hensigten i en Række smaa Hefter at belyse alle de Sider af Spørgsmaalet, som falder ind under dette Synspunkt. Som Emner nævner Hajnal Palæografi, Diplomatiik med alle sine Underdiscipliner, Undervisningshistorie, Kancelliernes og Embedsstandens Historie, de skriftkyndige Lags Historie og deres Stilling inden for Samfundet. Maalet er i første Række at opstille Problemer og behandle dem skitsemaessig med konkrete Midler, ikke at give udtømmende Behandlinger.

Som en hensigtsmaessig Fremgangsmaade ved Undersøgelsen af det europæiske Skriftvæsens Udvikling fremhæves Sammenligningen mellem fjerntliggende europæiske Omraader. Det er denne Fremgangsmaade Hajnal selv benytter i det foreliggende tørste Hæfte *Vergleichende Schriftproben zur Entwicklung und Verbreitung der Schrift im 12.—13. Jahrhundert* (1943), som er en sammenlignende Undersøgelse af Skriftens Udvikling og Udbredelse i 12.—13. Aarhundrede. Ved Sammenstilling af et ret betydeligt Antal Skriftprøver (over Hundrede) fra saa langt fra hinanden liggende Lande som Frankrig, Polen, Ungarn, Sverrig og flere Lande viser han, hvor nøje selv de fjerneste Lande inden for den europæiske Kulturkreds har fulgt med i Udviklingen. Mens man sædvanligvis har regnet med, at der var en Forskel paa ca. 50 Aar mellem Udviklingen i den vestlige, den franske, og den østlige, den østrigske og ungarske Skrift, viser Hajnal, at det højst kan holde Stik for Bogskriften, derimod ikke for Diplomskriften, inden for hvis Omraade hans Eksempler er hentet. Dette tilskriver han sandsynligvis med Rette det franske Universitets Indflydelse. I Paris samledes Studenter fra hele Europa, og under disses Ledelse naaede Skriftens Udvikling og Udbredelse